

Β΄.

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΠΟΣΤΟΛΗ ΕΙΣ ΧΕΙΡΑΔΕΣ ΚΑΙ ΒΕΛΙΓΟΣΤΗΝ ΑΡΚΑΔΙΑΣ
ΥΠΟ ΔΗΜ. Α. ΠΕΤΡΟΠΟΥΛΟΥ.

Κατὰ τὸ χρονικὸν διάστημα ἀπὸ τῆς 2 - 20 Αὐγούστου 1957 μετέβην διὰ λαογραφικὴν ἔρευναν, κατόπιν ἐντολῆς τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, εἰς τὰ ἀρκαδικὰ χωρία Χειράδες¹ καὶ Βελιγοστήν, περὶ τῶν ὁποίων, ὡς καὶ περὶ τῶν γειτονικῶν τῶν, οὐδεμία σχετικὴ προγενεστέρα ἐργασία ὑπῆρχε.

Τὸ πρῶτον ἐκ τούτων, αἱ Χειράδες, κείμενον παρὰ τὸ ἱστορικὸν στενὸν Μακρυπλαγίου, εἰς τὰ σύνορα Ἀρκαδίας - Μεσσηνίας, καὶ παρὰ τὰς ὑψωρείας τοῦ ὄρους Ἑλληνίτσα, εἰς ὕψος 850 μ., ἔχει τὰ γνωρίσματα τυπικοῦ ἀρκαδικοῦ χωρίου, ἀγροτικοῦ καὶ ποιμενικοῦ χαρακτῆρος. Ἀπομεμονωμένον ἔνεκα τῆς ὄρεινῆς του θέσεως καὶ τῆς μέχρι τοῦ ἔτους 1956 ἐλλείψεως συγκοινωνίας δι' αὐτοκινήτου, διατηρεῖ εἰσέτι πολλὰ στοιχεῖα ἐκ τῆς παλαιότερας οἰκονομικῆς καὶ κοινωνικῆς ζωῆς του. Οἱ κάτοικοί του, περὶ τοὺς 450, ἀσχολοῦνται μὲ τὴν κτηνοτροφίαν, τὴν γεωργίαν καὶ ὑλοτομίαν. Πρὸ τοῦ τελευταίου πολέμου διετρέφοντο ἐκεῖ περὶ τὰς 12.000 αἰγῶν καὶ προβάτων, ἡ δὲ συνολικὴ ποσότης τῶν παραγομένων δημητριακῶν καρπῶν, κατὰ τὰς παρεχομένας ὑπὸ τῶν κατοίκων πληροφορίας, ὑπερέβαινε τὰς 13.000 ὀκάδας ἐτησίως. Κατὰ τὰ δύσκολα ἔτη τοῦ πολέμου καὶ ἡ κτηνοτροφία, ὡς καὶ ἡ γεωργικὴ παραγωγή, ἠλαττώθησαν σημαντικώτατα.

Δυσοίωνον διὰ τὴν μελλοντικὴν ἐξέλιξιν τοῦ χωρίου σημεῖον ἀποτελεῖ ἡ διαρκῶς ἐπιτεινομένη ἐλάττωσις τῶν κατοίκων μὲ τὴν κρατοῦσαν τάσιν, ἰδίᾳ μεταξὺ τῶν νεωτέρων, νὰ ἐγκαταλείπουν τὴν γενέτειραν καὶ νὰ καταφεύγουν εἰς μεγαλύτερα ἀστικά κέντρα, προπάντων εἰς τὰς Ἀθήνας, πρὸς ἀναζήτησιν καλυτέρας τύχης. Πολλοὶ ἐπίσης ταξιδεύουν εἰς Ἀμερικὴν, προσκαλούμενοι παρὰ τῶν ἐκεῖ ἀπὸ ἐτῶν ἐγκατεστημένων συγγενῶν τῶν, ὡς καὶ εἰς Αὐστραλίαν, ὅπου ἐλπίζουν ὅτι θὰ εὔρουν προσοδοφόρον ἐργασίαν καὶ θὰ ζήσουν ἀνετώτερον. Εἶναι ἐπιθυμία πάντων τῶν γονέων, ἀπεριφράστως ἐκδηλουμένη, νὰ φύγουν τὰ τέκνα τῶν εἰς ἄλλους τόπους, ὅπου αἱ συνθῆκαι διαβίωσης εἶναι καλύτεραι.

Ἀξιοσημείωτος εἶναι καὶ ἡ κατὰ τὰ μεταπολεμικὰ ἔτη σημειωθεῖσα λίαν αἰσθητὴ ἐλάττωσις τῶν γεννήσεων, ἣτις ἐπέφερε καὶ τὴν ἀνάλογον ἐλάττωσιν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν φοιτῶντων εἰς τὸ δημοτικὸν σχολεῖον μαθητῶν. Οὕτως ἐκ τῶν 80 περίπου μαθητῶν, οἵτινες ἐφοίτων κατὰ τὸ σχολικὸν ἔτος 1950 - 51, μειουμένου τοῦ ἀριθμοῦ ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος, ἀπέμειναν μόνον 20 κατὰ τὸ ἔτος 1956 - 57.

¹ Παρὰ τὴν ἐπίσημον καθιέρωσιν τῆς ὀρθογραφίας τοῦ ὀνόματος, νομιζομεν ὀρθότεραν τὴν γραφὴν *Χοιράδες*, γνωστὴν ἐξ ὁμοίων ἀρχαίων ἐλληνικῶν τοπωνυμίων.

Ἐκ τῆς γενικωτέρας κοινωνικῆς καὶ λαογραφικῆς ἀπόψεως ἔχομεν νὰ παρατηρήσωμεν τὰ ἑξῆς: Οἱ κάτοικοι, ἐντόπιοι πάντες, ὁμιλοῦν τὴν κοινὴν ἑλληνικὴν, ἄνευ διαλεκτικῶν στοιχείων, καὶ διατηροῦν ἔντονον τὴν πατροπαράδοτον φιλόξενον διάθεσιν. Ἐχουν πάντοτε ζωηρὰν τὴν ἐπιθυμίαν καὶ τὸ ἐνδιαφέρον νὰ μάθουν τὴν προέλευσιν καὶ τὸν σκοπὸν παντὸς ξένου ἐπισκεπτομένου τοῦ χωρίου των καὶ προθύμως προσφέρονται πρὸς παροχὴν διευκολύνσεων. Κατ' ἀντίθεσιν πρὸς ὅ,τι παρατηρεῖται ἐνίοτε εἰς ἄλλα χωρία, ὅπου οἱ ἄνθρωποι ἐρωτώμενοι περὶ τῶν ἐθίμων καὶ τῆς ζωῆς των μετὰ πολλῆς ἐπιφυλάξεως ἀπαντοῦν, εἴτε ἐκ δυσπιστίας πρὸς τὸν ξένον, εἴτε ἐκ τῆς μὴ ἐπιγνώσεως τῆς σημασίας τῶν τοιούτου εἰδῶν πληροφοριῶν, οἱ κάτοικοι τῶν Χειράδων, διακρινόμενοι διὰ τὴν εὐθυμον διάθεσιν, εἶναι πρόθυμοι διὰ πᾶσαν σχετικὴν πρὸς τὸ χωρίον των ἀνακοίνωσιν. Συχνότατα εἰς τὰς συζητήσεις των, τὰς ἀναφερομένας εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ τόπου ὁμιλοῦν περὶ τοῦ Κάστρου τοῦ Γαρδικίου, ἄλλως καλουμένου «Κάστρου τῆς Ὠριᾶς», κειμένου περὶ τὴν μίαν καὶ ἡμίσειαν ὥραν πρὸς τὰ ΝΑ τοῦ χωρίου των. Παρὰ τὸ φυσικὸν τοῦτο ὄχυρόν, κατέχον ἐπίκαιρον στρατηγικὴν θέσιν εἰς τὴν στενὴν διάβασιν, τὸ κοινῶς λεγόμενον Δερβένι, μεταξὺ Ἀρκαδίας καὶ Μεσσηνίας ἀφ' ἑνός, καὶ Μεσσηνίας καὶ Λακωνίας ἀφ' ἑτέρου, πολύνεκροι μάχαι διεξήχθησαν κατὰ τοὺς ἀρχαίους ἑλληνικοὺς χρόνους μεταξὺ Μεσσηνίων καὶ Λακεδαιμονίων¹, ὡς καὶ μεταξὺ Ἑλλήνων, Φραγκῶν² καὶ Τούρκων³ κατὰ τὴν Φραγκοκρατίαν καὶ Τουρκοκρατίαν.

Ἀναμνήσεις ἐκ τῶν αἵματηρῶν τούτων συγκρούσεων, διαμορφωμένα διὰ τῆς ἀναμειξέως μυθικῶν στοιχείων, διεσώθησαν εἰς τὴν λαϊκὴν παράδοσιν. Εἰς πᾶσαν σχεδὸν συζήτησιν οἱ κάτοικοι τῶν Χειράδων ἀναφέρουν τὴν μεγάλην σφαιρὴν, τὴν γενομένην παρὰ τὸ Κάστρον Γαρδικίου εἰς τὴν θέσιν «Κόκκαλα», ἐκ τῆς ὁποίας τὸ αἶμα ἔρρευεν ἀφθονον μέχρι τῆς μεσσηνιακῆς πεδιάδος. «Ὅταν οἱ Τούρκοι πῆραν τὸ Κάστρο τῆς Ὠριᾶς, κατέβασαν τοὺς Χριστιανοὺς ποὺ ἦσαν κλεισμένοι σὲ τὸ Κάστρο, τοὺς ἔβαλαν σ' ἄλώνι καὶ τοὺς ἀλώνισαν μὲ τ' ἄλογα. Τὸ αἶμα ἔτρεξε ποτάμι μὰ ὥρα δρόμο, ὡς τὸ σημερινὸ χωριὸ Ἀλλαῖ τῆς Μεσσηνίας». Κατ' ἄλλας παραλλαγὰς τὸ φονικὸ ἔγινε «στὰ παλιὰ χρόνια», «στὸν καιρὸ τοῦ Ἰμπραῖμ» κλπ.

Τὴν παράδοσιν ταύτην μνημονεύει ἀπλῶς ὁ Ν. Γ. Πολίτης (Παραδόσεις 1, 14 καὶ 2, 649), παραλαβὸν ἐκ δημοσιεύματος τοῦ E. Puillon Boblaye, Recherches géographiques sur les ruines de la Morée, Paris 1838, σ. 110, ἐκ τοῦ ὁποίου

¹ Πανσ. Δ', ε', 9.

² Χρονικὸν τοῦ Μορέως, στίχ. 5355 κέ. (ἔκδ. Π. Π. Καλονάρου, Ἀθῆναι 1940). Πρβλ. καὶ D. Zakythinos, Le despotat grec de Morée, I, Paris 1932, σ. 40 κέ.

³ Γ. Σφραντζῆ, Χρονικόν, σ. 405-406 (ἔκδ. Βόννης). Λαοικίου Χαλκοκονδύλη, Ἱστορ., σ. 474-75. (ἔκδ. Βόννης). Κριτοπούλου, Ἱστορ. 3, 22 (ἔκδ. Müller, Fr. hist. Gr., 1870).

παρέλαβον καὶ οἱ *Aldenhoven* (*Itinéraire descriptif de l'Attique et du Péloponnèse*, Athènes 1841, σ. 241), ὁ *Curtius* (*Peloponnesos, eine historisch-geographische Beschreibung der Halbinsel*, II, Gotha 1852 σ. 189, σημ. 12) καὶ ὁ *W. Vischer* (*Erinnerungen und Eindrücke aus Griechenland*, Basel 1857, σ. 422, σημ. 2)¹. Ἡ παράδοσις ὅμως ἀποτελεῖ εἰσέτι τὸ σημαντικώτερον καὶ γνωστότερον ἱστορικόν, διὰ τοὺς κατοίκους τῶν Χειράδων, γεγονός καὶ ἐπιζῶσα μὲ παραλλαγὰς ἔχει μεγάλην διάδοσιν, καθὼς καὶ ἄλλαι σχετικαὶ παραδόσεις περὶ κε-

Τὸ Κάστρον Γαρδικίου.

κρυμμένων εἰς τὸ Κάστρον θησαυρῶν, περὶ τῆς ἀρπαγῆς τούτων παρὰ ξένων περιηγητῶν κττ.

Τὰ ἔθιμα τοῦ χωρίου τὰ σχετικὰ μὲ τὴν σποράν, τὸν θερισμόν, τὸν θάνατον, τὰς ἐορτὰς κλπ. καθὼς καὶ αἱ λαϊκαὶ δοξασίαι, παρὰ τὴν ὁμοιότητά των πρὸς τὰ τῶν ἄλλων πελοποννησιακῶν χωρίων, παρουσιάζουν ἐνίστε ἀξιοσημειώτους διαφορὰς.

Τὸ ἰδιάζον ὅμως ἀπὸ λαογραφικῆς ἀπόψεως γνώρισμα τοῦ χωρίου εἶναι τὸ δημοτικὸ τραγούδι. Τὰ νεώτερα λαϊκὰ τραγούδια τῶν πόλεων εἶναι ὀλιγώτερον ἐκεῖ γνωστά, ἐνῶ τὰ γνήσια δημοτικὰ τραγούδια, καὶ προπάντων τὰ κλέφτικα, ἔξακολου-

¹ Σχετικὸν ἄρθρον: «Λαϊκὴ παράδοσις καὶ Ἱστορία» ἐδημοσίευσεν ἐν «Πελοποννησιακῇ Πρωτοχρονίᾳ» 1958, σ. 77 - 80.

θοῦν νὰ συγκινοῦν καὶ ν' ἀποτελοῦν σημαντικὴν ἐκδήλωσιν εἰς τὴν κοινωνικὴν ζωὴν. Περὶ δημιουργίας νέων δημοτικῶν τραγουδιῶν μεγάλης ἀξίας, δὲν δύναται νὰ γίγη σοβαρὸς λόγος, καθ' ὅσον ποιητικαὶ τινες συνθέσεις, ἐμπνευσμέναι ἐκ νεωτέρων πολεμικῶν ἢ τοπικῶν γεγονότων, εἶναι ὡχραὶ ἀπομιμήσεις τῶν παλαιότερων τραγουδιῶν, κατώτεραι ἐκείνων εἰς νοήματα καὶ ἔκφρασιν. Εἰς τὴν εἰς τοσοῦτον βαθμὸν ἐπιβίωσιν τῶν παλαιῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν συντελεῖ τὸ γεγονός ὅτι ἡ ζωὴ ἀπὸ οικονομικῆς καὶ κοινωνικῆς ἀπόψεως διατηρεῖ ἀκόμη τὴν παλαιάν της μορφήν.

Εἰς τὴν πρώτην σειρὰν μεταξὺ τῶν τραγουδιῶν ἔρχονται τὰ κλέφτικα. Εἶναι περισσότερον γνωστὰ καὶ προσφιλέη εἰς τοὺς τραγουδιστάς. Εἰς τὴν ὄρεινὴν ταύτην ἀρκαδικὴν περιφέρειαν, ἔνθα διεξήχθησαν πολλοὶ ἀγῶνες κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας καὶ οἱ ἀγωνιζόμενοι κλέφτες πολλάκις εὔρισκον καταφύγιον, ἦτο ἐπόμενον νὰ διατηρηθοῦν ζωνταναὶ ἀναμνήσεις τῶν γεγονότων ἐκείνων καὶ νὰ γίνον ποιητικαὶ συνθέσεις πρὸς ἐξύμνησίν των. Ἀξιοσημείωτον εἶναι, ὅτι καὶ ἀκριτικῶν τραγουδιῶν ἐπιβιώσεις παρατηροῦνται εἰς τὸ χωρίον. Ἐκτὸς μεμονωμένων στίχων, τοὺς ὁποίους συνήθως ἀνευρίσκομεν εἰς κλέφτικα τραγούδια, διασώζονται καὶ ἀκέραια ἀκριτικὰ τραγούδια ἢ ἀποσπάσματα τούτων, ὡς τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὸν θάνατον τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα, τὴν πάλην Τσαμαδοῦ καὶ υἱοῦ, τοὺς υἱοὺς Ἀνδρονίκου κλπ.

Εἰς τὸ ἕτερον ἀρκαδικὸν χωρίον, τὴν Βελιγοστὴν (πρῶην Σαμαρᾶ), ἀπέχον περὶ τὰς δύο ὥρας πρὸς τὰ ΒΑ τῶν Χειράδων, διέθεσα βραχύτερον χρόνον πρὸς λαογραφικὴν ἔρευναν. Ἔχει καὶ τοῦτο περὶ τοὺς 450 περίπου κατοίκους, οἱ ὅποιοι διαρκῶς ἐλαττοῦνται, ἔνεκα τοῦ κρατοῦντος καὶ ἐκεῖ μεναναστευτικοῦ πνεύματος παρὰ τὴν σχετικὴν εὐφορίαν καὶ τὴν δυνατότητα γεωργικῆς ἀναπτύξεως. Ἀπὸ λαογραφικῆς ἀπόψεως τὸ πεδινώτερον καὶ εὐφορώτερον τοῦτο χωρίον δὲν παρουσιάζει τὴν συντηρητικότητα τῶν παραδόσεων τοῦ πρώτου. Ἐπικρατοῦν καὶ ἐκεῖ τὰ αὐτὰ ἑορταστικὰ καὶ λατρευτικὰ ἔθιμα, αἱ αὐταὶ συνήθειαι ὡς καὶ εἰς τὸ χωρίον Χειράδες μὲ ἐλαφρὰς ἐνίοτε ἀποχρώσεις. Ὡς πρὸς τὰ τραγούδια χαρακτηριστικὸν εἶναι ὅτι ἐλαχίστους μόνον εὔρον καλοὺς τραγουδιστάς— δύο ἐν συνόλῳ— καὶ τούτους ὄχι προθύμους νὰ τραγουδήσουν.

Ἡ κατὰ τὴν ὡς ἄνω ἀποστολὴν συγκεντρωθεῖσα λαογραφικὴ ὕλη κατεγράφη εἰς σελ. 180 τετραδίου, σχ. 8^{ου} καὶ κατετέθη εἰς τὸ Λ. Ἀρχ. ὑπ' ἀρ. 2251· ἀποτελεῖται δὲ ἀπὸ 116 τραγούδια διαφόρων κατηγοριῶν, 32 παροιμίαις, 40 αἰνίγματα, 11 παραδόσεις, 12 ἐπιδάς, 31 εὐχὰς καὶ κατάρας, ἀνέκδοτα, γλωσσοδέτας καὶ ποιήσας ἄλλας εἰδήσεις σχετικὰς μὲ τὸν γάμον, τὰς γεωργικὰς συνηθείας, τὴν συνεργασίαν καὶ ἀλληλοβοήθειαν, τὰς ὀνομασίας ζώων, τὴν πρόβλεψιν καιροῦ, τὰ μέτρα καὶ σταθμά, τὴν δημογραφικὴν καὶ οικονομικὴν κατάστασιν.